

Виховна година «Табори смерті» 11 квітня Міжнародний день визволення в'язнів нацистських концтаборів

11 квітня 1945 р. американські військові звільнили один із головних нацистських таборів – Бухенвальд. Довідавшись про наближення військ, в'язні різних національностей з 18 країн світу підняли повстання.

Через табір за 8 років його існування пройшло близько 250 тис. людей, майже 50 тис. з яких загинуло. Після переходу Бухенвальду під юрисдикцію СРСР його долучили до системи таборів НКВС. У сучасному меморіалі, що створено на місці колишнього концтабору, діють дві експозиції, які ілюструють його історію: «Концтабір Бухенвальд 1937-1945» та «Радянський спецтабір №2 Бухенвальд. 1945-1950 рр.»

За час свого перебування при владі (1933-1945 рр.) нацисти створили на території Третього Рейху й окупованих землях 1 634 табори та їх зовнішні команди (філії). Система таборів слугувала німцям для ізоляції, знищення або використання праці ув'язнених і полонених. Через них пройшли мільйони людей різних національностей, велика частина з них загинула у газових камерах, під час медичних експериментів, нелюдських умов утримання чи виснажливої роботи.

Перший концентраційний табір нацистської Німеччини – Дахау – виник у 1933 р. Після нього з'явилися Заксенхаузен та Папенбург (1936 р.), Бухенвальд (1937), Маутхаузен, Флоссенбург, Нойенгамме, а також жіночий концетабір Равенсбрюк (1938 р.).

Після вибуху Другої світової війни на окупованій території Польщі нацисти створюють за випробуваними зразками концтабори Аушвіц, Майданек, Гросс-Розен, Штуттгоф.

Не минула схожа доля й українські землі. За підрахунками історика Марини Дубик, під час війни на території сучасної України існувало 367 нацистських таборів: 2 концтабори (Янівський у Львові та Сирецький у Києві), 78 виправно-трудова таборів і таборів примусової праці для євреїв, 7 виправно-трудова таборів, 15 таборів примусової праці, 23 пересильні табори, 242 табори для військовополонених.

Основний контингент таборів формувався із людей, яких нацисти визнали «небажаними елементами». Під цю категорію потрапляли противники нацистської ідеології й режиму, кримінальні злочинці та євреї.

Тисячі українців опинилися за колючим дротом нацистських фабрик смерті, розташованих як на українській території, так і поза її межами. Точний підрахунок в'язнів – вихідців із території України – наштотується на низку проблем, обумовлених історично та геополітично. Як на початку війни, так і по її завершенню Україна не мала власної державності. Більшість українців, які потрапляли в табори, нацисти «маркували» як радянських, польських чи угорських громадян. Частина з них взагалі не проходила реєстрації, а потрапляла відразу до крематорію. По завершенні війни під час обрахунку жертв у СРСР рахували також «радянських громадян».

Відомі в'язні-українці: о. Омелян Ковач, Степан Бандера та його брати – Василь та Олександр, Олег Кандиба-Ольжич, Ярослав Стецько, Лев Ребет, Олена Вітик-Вітович, Дарія Гнатківська, Костянтин Смовський та ін.

Концтабір Аушвіц – найбільший концентраційний табір нацистської Німеччини. Він існував на території Польщі (в м. Освенцим) упродовж 1940-1945 рр. Аушвіц став для світу символом терору, Голокосту і геноциду. До 1942 р. це був один із багатьох концтаборів Третього Рейху в межах нацистської системи терору. Від 1942 р. він поступово переродився в головний осередок масового винищення євреїв.

Протягом 1942-1944 рр. таборовий комплекс Аушвіц об'єднував 47 подібних таборів і зовнішніх робочих бригад. Вони використовували рабську працю в'язнів. З 1943 р. Аушвіц складався з трьох великих таборів: Аушвіц 1, Аушвіц 2 – Біркенау, Аушвіц 3 – Моновіц та кількох десятків інших підтаборів.

Вчені вважають, що через концтабір Аушвіц пройшло близько 1,3 млн осіб, з яких 1,1 млн були знищені. Окрім євреїв та поляків, які представляють дві найбільш постраждалі групи, виокремлюють ще радянських військовополонених та представників інших національностей, серед яких були і українці. Дослідники припускають, що заручниками концтабору Аушвіц було понад 100 тис. в'язнів – вихідців з України, серед них можна виділити кілька категорій. Найбільш чисельною були 95 тис. закарпатських євреїв, які вважалися на момент депортації «угорськими». Українці були у числі 15 тис. радянських військовополонених. Окрім цього, серед ув'язнених – діячі ОУН, арештовані після проголошення в 1941 р. у Львові «Акта 30 червня». Вони відстояли перед нацистами бути «маркованими» як українці. Сюди нацисти депортували мешканців із України за спротив вивезенню на примусову працю або втікачів із цих робіт.

Наприкінці 1944 р., перед наступом Радянської армії, керівництво табору почало знищувати сліди власних злочинів: спалювати документи, деякі об'єкти на території табору були розібрані та підірвані. 17-21 січня, коли радянські війська знаходилися за 60 км від табору, в'язнів, які могли рухатися (близько 60 тис. осіб), пішки погнали в тил Третього Рейху – «маршем смерті».

27 січня 1945 р. війська 60-ї армії 1-го Українського фронту звільнили 7 тис. вцілілих в'язнів концтабору Аушвіц.

Відразу після завершення війни група польських ув'язнених виступила з ідеєю про увічнення пам'яті жертв Аушвіца. Частина з них прибула до колишнього табору, щоб зберегти об'єкти й руїни. Вони створили постійну охорону й надавали допомогу людям, які прибували до табору в пошуках якихось свідчень про своїх рідних. Колишні в'язні ще перед офіційним відкриттям музею підготували на його території першу виставку. Вона була відкрита 14 червня 1947 р. У 1955 р. була відкрита нова виставка, яка з невеликими змінами існує й до сьогодні. 2 липня 1947 р. польський Сейм прийняв Закон про збереження навечно території й об'єктів колишнього концтабору та про створення Державного музею Освенцим-Бжезінка (1999 р. перейменовано в Державний музей Аушвіц-Біркенау). У 1979 р. на пропозицію Польщі територія колишнього табору була включена у список світового спадку ЮНЕСКО.

На території колишнього табору Аушвіц-1 відкрито ряд національних виставок, які покликані поширити знання про нацистську окупацію в країнах, із яких депортували людей до Аушвіца, і описати долі жертв. Важливою справою задля вшанування пам'яті українців – в'язнів концтабору Аушвіц – є створення української національної виставки. Це також сприятиме підвищенню міжнародного іміджу України, інформуватиме громадян ЄС про долю українців у роки Другої світової війни, їхній жертвний внесок у перемогу над нацизмом.

Уперше питання створення української експозиції в цьому музеї підняли в 2005 р., після того як Президент України Віктор Ющенко відвідав урочистості з нагоди 60-ліття визволення концтабору і оглянув там національні експозиції.

У лютому 2007 р. до складу Міжнародної ради Аушвіца увійшов представник України – завідувач відділу Другої світової війни Інституту історії України НАНУ Олександр Лисенко. 2012 р. термін його перебування в раді завершився.

Важливим кроком на шляху до української виставки стало створення у Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної

війни 1941-1945 рр.» виставки «Концтабір Освенцим – український вимір». Вона експонувалася у травні 2008 р.

Упродовж перебування при владі Віктора Януковича (2010-2014 рр.) роботи зі створення експозиції не здійснювалися. Аргументом слугувало твердження про брак коштів.

2015 р. Український інститут національної пам'яті активізував діяльність зі створення постійно діючої української виставки в Державному музеї Аушвіц-Біркенау. За ініціативи Інституту було поновлено експонування виставки «Концтабір Освенцим – український вимір» у Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.». До 27 січня 2015 р. – 70-х роковин від моменту звільнення в'язнів нацистського концентраційного табору Аушвіц, Український інститут національної пам'яті звернувся до Президента України Петра Порошенка із пропозицією продовжити кроки на шляху до створення української експозиції.

Сподіваємося, що врешті-решт пам'ять наших земляків – в'язнів нацистських концтаборів – буде належним чином ушанована.